

*Барчій Магдалина Степанівна,
старший викладач,
Мукачівський державний університет*

ПРОБЛЕМА ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГІВ

У статті проаналізовано проблему професійного розвитку психолога, особливості етапів професійного становлення, представлено психолого-педагогічні засоби вдосконалення професійної підготовки психологів: психологічні тренінги, рольові та ділові ігри, арттерапія, диспути, круглі столи, семінари - взаємонавчання. Підкреслюється роль різних видів позанавчальної роботи в професійному та особистісному розвитку майбутніх психологів. Узагальнено психолого-педагогічні умови ефективної фахової підготовки психологів, що забезпечать поєднання розвивальних зовнішніх факторів із внутрішнім прагненням майбутнього психолога до особистісного зростання.

Ключові слова: психолог, професійна підготовка, особистісний розвиток, тренінг, методи.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку України, демократизація суспільства ставлять перед вітчизняними психологією та педагогікою нові завдання, одним із яких є якісна підготовка висококваліфікованих психологів. Професійна підготовка майбутніх психологів не може обмежуватися лише оволодінням спеціальними знаннями, уміннями, навичками. У процесі виконання професійних функцій фахівець реалізує себе як особистість. Низький рівень особистісної підготовки психологів до виконання професійних обов'язків не дозволяє значній частині випускників реалізувати свій творчий потенціал, ускладнює процес досягнення високого рівня професійної майстерності та кар'єрного росту. Тому важливим є створення відповідних умов для формування і розвитку професійно важливих якостей особистості студента.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасній вітчизняній психології є чимало досліджень, присвячених проблемі професійного становлення майбутніх психологів (І. Андрійчук, М. Бадалова, О. Бондаренко, Ж. Вірна, Л. Долинська, І. Зязюн, Н. Коломінський, І. Мартинюк, В. Панок, Н. Пов'якель, Н. Пророк, В. Семиченко, Л. Уманець, Н. Чепелева, Н. Шевченко). Особистісний розвиток є невіддільним від професійного, який виступає фактором формування особистості загалом. Низка дослідників вважають цей процес довготривалим, багатоплановим та динамічним. Він вимагає від майбутнього психолога складної роботи над формуванням системи професійно важливих знань, умінь, навичок, відповідного науково-культурного кругозору та розвитком необхідних особистісних якостей. Важливим завданням виступає також розвиток цілісної, гармонійної особистості, орієнтованої на самопізнання та самозміну. Аналіз науково-психологічної літератури засвідчує, що проблема фахової підготовки психологів-практиків зводиться не лише до набуття ними професійно значущих якостей, а й потребує застосування ефективних шляхів та методів їх формування.

Мета статті (постановка завдання) – проаналізувати психолого-педагогічні засоби вдосконалення професійної підготовки психологів.

Сучасний фахівець повинен бути орієнтований на постійний професійний розвиток, самовдосконалення, що забезпечить у подальшому високий рівень конкурентоспроможності, продуктивності професійної діяльності і, як наслідок, кар'єрне зростання та самореалізацію.

Результати дослідження. Навчально-виховний

процес у ВНЗ повинен бути спрямований на формування професійних якостей, в основі яких лежать такі складові особистості психолога, як прагнення до особистісного зростання та самоактуалізації, професійна свідомість, професійне мислення, креативність, критичне мислення. На думку Н. Чепелевої, система організації підготовки психолога повинна включати світоглядний, професійний та особистісний рівні, спрямовані як на формування професійної свідомості, психологічної культури та професійно значущих особистісних якостей, так і на оволодіння відповідною системою знань, технологією практичної діяльності майбутнього психолога. У працях Н. Чепелевої виокремлено триблокову концепцію професійної підготовки майбутнього фахівця (на прикладі практичного психолога):

1) підготовчий етап, тобто диференціювання студентів за рівнем їх професійної придатності до роботи з людьми;

2) діагностичний етап, який складається з процесу опанування студентами 2–3 курсів основ психодіагностики та самопізнання, а також усунення особистісних перешкод на шляху особистісно-професійного зростання;

3) особистісно-професійний корекційний етап, тобто робота з виявленими на другому етапі професійної підготовки особистісними проблемами студентів 3–4 курсів і формування в них професійно-значущих умінь за допомогою активних методів навчання та психотерапії з програванням обох ролей – клієнта і психолога [8].

Найбільш ефективним шляхом формування професійних якостей є активні методи навчання, а саме психологічний тренінг, спрямований на формування професійно значущих новоутворень, які є результатом процесу особистісного змінювання. Формування професійно значущих новоутворень в процесі цього тренінгу відбувається за умови включення студентів-психологів в інтенсивний, спеціально організований процес групової комунікації [7]. Участь у тренінгових групах дозволить майбутнім практичним психологам оволодіти системою відповідних психологічних знань, сприятиме зростанню самопізнання учасників та здатності до позитивного самоставлення до себе і життя, стимулюватиме розвиток здатності аналізувати власну поведінку з метою допомоги собі й іншим у досягненні більш ефективних міжособистісних взаємин.

Н. І. Пов'якель вважає, що перспективами сприятливого професійного розвитку регулятивної культури мислення майбутнього психолога є: включення

у процес професійної підготовки комплексу творчих завдань, самостійна розробка студентами комплексу прийомів і творчих програм (психологічного впливу у професійних ситуаціях, психокорекційних програм), застосування рефлексивних ігор, стимулювання відповідальності, незалежності студентів, обговорення професійно-спрямованих завдань, проведення ігрових семінарських занять, психотехнології саногенного (позитивного, оздоровчого) мислення [7].

В дослідженні О. М. Ігнатівич виділено прийоми стимулювання творчої самодіяльності особистості майбутніх психологів: імітаційні – моделювання певного виду психологічної діяльності (ігрові (розігрування ролей різної модифікації – інсценування) і неігрові (аналіз конкретної ситуації, мозкова атака, круглий стіл тощо) та неімітаційні (проблемні лекції, лекції-дискусії, семінари - взаємонавчання). Студенти, засвоюючи навички професійної діяльності в змодельованих ситуаціях, мають змогу: виявити зацікавленість і розуміння свого ціннісного ставлення до власної професійної компетентності, прийняття себе в професії як дієвого фахівця, усвідомлення майбутнім спеціалістом власних професійних можливостей; здійснити аналіз прототипу професійної діяльності, проектування образу професійного майбутнього, осмислення своєї професійної позиції. До технік творчої самодіяльності особистості студентів дослідниця відносить: спостереження і самоспостереження – як засоби набуття досвіду творчої самодіяльності; екстеріоризація (опредмечування) і інтеріоризація (розпредмечування) – як засоби реалізації досвіду творчої самодіяльності; рефлексія і саморефлексія – як засоби оцінки результатів творчої самодіяльності особистості [6].

Ефективними для професійного розвитку психологів є круглі столи, демонстрація кіно - і відеофільмів з наступним їх психолого-педагогічним обговоренням, аналіз і читання творів художньої літератури, бібліотерапія, відеотерапія, психодрама, терапія творчим самовиявленням і терапія мистецтвом, психологічні ігри, обговорення й аналіз індивідуальних і групових консультативних і психотерапевтичних сеансів з рішення психологічних проблем [1]

Практичними засобами розвитку особистісних та професійних якостей, характеристик майбутніх психологів є: арттерапія, тренінги особистісного зростання, анкетування, написання наративів і автонаративів, ведення щоденників особистісного росту, складання індивідуальних програм розвитку тощо.

Так, творчість, реалізована із допомогою арттерапії, сприяє більш глибокому відтворенню внутрішніх переживань, конфліктів, психологічних проблем. Майбутні психологи неодноразово будуть переживати значущі події, відтворюючи їх у символічній формі. Спонтанна мистецька діяльність відображає підсвідомий зміст психіки, де можуть міститися психічні субстанції, що перешкоджають особистісно-професійному зростанню психологів. Разом з тим, арттерапія не лише розвиває у майбутніх психологів креативність, але й гармонізує розвиток їх особистості. Елементи арттерапії можуть використовуватися в тренінгах. Тренінгова робота, за визначенням К.Рудестама, сприяє покращенню самопочуття, підвищенню самооцінки та особистісному зростанню.

Вона може виступати як надійний засіб самопізнання особистості майбутніх психологів та усвідомлення професійно значущих особистісних якостей.

Серед засобів розвитку особистості психолога також слід виділи акмеологічне проектування, що застосовується для визначення стратегії життя, професійного вдосконалення а також особистісного розвитку майбутніх фахівців; та супервізію, що є засобом особистісно-професійної корекції і сприяє професійному вдосконаленню психолога за рахунок самоаналізу власних захисних механізмів, внутрішньо-особистісних і міжособистісних конфліктів [5].

Самостійну роботу психологів-практиків можна організувати шляхом ведення щоденників самопізнання, самоаналізу, рефлексивних щоденників, щоденників особистісного зростання. Співставлення образів «Я-реальне» і «Я-ідеальне» є механізмом самозміни і особистісно-професійного зростання. Аналізуючи відмінності цих образів, студенти можуть визначити над якими професійними і особистісними якостями потрібно ще працювати, що слід вдосконалити у перспективі.

Для розвитку майбутніх психологів значущими є прагнення студентів до особистісного зростання та відповідні умови під час навчання і в позанавчальний час. Оправдали себе такі види позааудиторної роботи як: робота проблемних груп, наукових гуртків, психологічних клубів, волонтерська діяльність. Позанавчальна активність сприяє як професійному, так і особистісному зростанню майбутніх психологів. Розвиток професійно та особистісно значущих характеристик психологів можливий при створенні певних умов під час їх професійної підготовки. Оптимальним буде поєднання розвивальних зовнішніх факторів із внутрішнім прагненням майбутнього психолога до особистісного зростання. Забезпечити особистісний розвиток психологів під час фахової підготовки можливо за таких умов:

1. Здійснювати викладання фахових дисциплін з психології за кредитно - модульною системою, що надає можливість реалізувати ефективну самостійну роботу, спрямовану на здобуття студентами професійних знань, умінь і навичок. Самостійна пошукова діяльність студентів виступає ефективним засобом розширення теоретичних уявлень.

2. Використання активних форм навчання («круглі столи», диспути, моделювання ситуацій, тренінги, ділові ігри тощо). Вони надають змогу студентам вільно висловлювати свої думки та почуття, створюватимуть довірливі й комфортні умови в групі, забезпечать розвиток і закріплення теоретичних знань а також сформулюють певні практичні навички, тобто зроблять значний вплив на професійний та особистісний рівень розвитку майбутнього фахівця.

3. Забезпечити фахові дисципліни з психології навчально - методичними матеріалами (тренінгові вправи, психологічні задачі, проблемні питання, тестові завдання, презентації), спрямованими на розвиток, опрацювання і ефективне застосування психологічної теорії на практиці.

4. Організація психологічного супроводу професійного розвитку на всіх етапах навчання забезпечуватиме якісну підготовку фахівців. Результатом психологічного супроводу є повноцінна реалізація психологічного потенціалу особистості, формування

психологічної компетентності щодо здійснення вибору та подолання труднощів особистого та професійного життя.

З-поміж методів навчання, які створюють необхідні соціально-психологічні умови для професійного становлення особистості майбутнього психолога, велике значення мають інтерактивні методи навчання. Вони ставлять студента в ситуацію реальних дій, змушують мислити предметно, досягати відчутного результату. Під час використання інтерактивних методів на інтелектуальну активність впливає дух змагання, протистояння, який має місце в ситуаціях, коли студенти колективно шукають істину. Всі інтерактивні методи (метод дискусії, метод «мозкового штурму», метод «круглого столу», метод ділової гри, тренінгу тощо) - це створення ситуації спільної творчої діяльності викладача і студентів, в якій, з-поміж усього іншого, відбувається процес взаємодії особистостей [2]. У ході викладання дисциплін професійного і практичного спрямування нам видається доцільним і можливим використання саме цієї групи методів навчання, що й забезпечуватиме психологічний супровід професійного розвитку фахівця. Форми та методи професійної підготовки психологів мають відповідати змістові цієї підготовки, тому в процесі навчання вони повинні змінюватись від академічно-лекційних, на етапі теоретичного засвоєння знань, до практичних, більш активних – семінари, тренінги, воркшопи та інші.

У процесі професійної підготовки на різних курсах навчання психологів формуються мотиви до майбутньої професійної діяльності: на першому – особлива увага повинна приділятися розвитку пізнавальних інтересів, мотиву афіліації (прагнення до встановлення або підтримання стосунків з іншими людьми, прагнення до контакту і спілкування з ними); на другому й третьому курсах – підтримання ще й мотиву самоствердження і мотив досягнень (виявляюся у виборі складних завдань і

намаганні їх виконати); на четвертому і п'ятому курсах – мотив саморозвитку та самовдосконалення [4].

Формування професійних якостей психолога передбачає усвідомлення ним своєї соціальної ролі, розуміння очікувань соціуму щодо його професійних функцій та результативності роботи. Саме тому формування позитивної мотивації оволодіння професією психолога, усвідомлення необхідності самопізнання може допомогти студентам у визначенні життєвих цілей, пошуку шляхів їх реалізації. Під час навчання у вищому навчальному закладі необхідно розвивати в майбутніх психологів здатність до усвідомлення провідної мети професійної діяльності і стимулювати в них бажання працювати за професією.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Період професійного навчання, входження до професійної діяльності характеризується суттєвими змінами у сфері самосвідомості, формуванням нової структури особистості, з представленими професійно важливими характеристиками. Професійна підготовка майбутнього фахівця впродовж навчання у вищому навчальному закладі є досить актуальною проблемою вищої школи, вирішення якої вимагає інноваційних підходів до організації освітнього процесу вищої школи. Різні взаємоповнюючі погляди на професійну підготовку психологів можуть значно поглибити уявлення про сутність цього процесу та шляхи його вдосконалення.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в розробці та вдосконаленні конкретних методів формування й розвитку професійно значущих якостей з урахуванням специфіки вищого навчального закладу, ринку праці, соціального замовлення стосовно професійних завдань психолога, специфіки контингенту студентів.

Список використаних джерел

1. Андрійчук І. П. Формування позитивної Я-концепції особистості майбутніх практичних психологів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / І. П. Андрійчук. – К., 2003. – 20 с.
2. Бадалова М. В. Формування в майбутніх психологів інтелектуальної готовності до розв'язування консультативних задач : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / М. В. Бадалова. – К., 2004. – 18 с.
3. Біла О. Г. Психокорекційні можливості методу АСПН (на матеріалі підготовки психологів-практиків) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / О. Г. Біла. – К., 2002. – 20 с.
4. Білуха Т. І. Розвиток особистості майбутнього психолога-практика засобами корекційно-виховного впливу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Т. І. Білуха. – Івано-Франківськ, 2006. – 20 с.
5. Іваненко Б. Б. Особистісна психокорекція майбутнього практичного психолога засобами активного соціально-психологічного навчання: дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.07 / Богдана Борисівна Іваненко. – Черкаси, 2005. – 199 с.
6. Ігнатович О. М. Психологічні особливості творчої самодіяльності особистості як умови професійної підготовки майбутніх психологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / О. М. Ігнатович. – К., 2004. – 20 с.
7. Пов'якель Н. І. Саморегуляція професійного мислення в системі фахової підготовки практичних психологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Н. І. Пов'якель. – К., 2004. – 40 с.
8. Чепелева Н.В. Теоретичне обґрунтування моделі особистості практичного психолога / Н.В. Чепелева, Н.І. Пов'якель // Психологія : збірник наук. праць. -К : НПУ ім. М.П. Драгоманова. - Вип. III. - 1998. -С 35-41.

В статті проаналізована проблема професійного розвитку психолога, особливості етапів професійного становлення, представлені психолого-педагогічні засоби удосконалення професійної підготовки психологів: психологічні тренінги, ролеві та делові ігри, арттерапія, диспути, круглі столи, семінари-взаимообучення. Підкреслюється роль різних видів внеучебної роботи в професійному та особистому розвитку майбутніх психологів. Узагальнено психолого-педагогічні умови ефективного професійного розвитку психологів, які забезпечують поєднання зовнішніх факторів з внутрішнім прагненням майбутнього психолога до особистого зростання.

Ключові слова: психолог, професійна підготовка, особисте зростання, тренінг, методи.

The purpose of the article is to analyze the psychological and pedagogical means of improving the professional training of psychologists.

The article reveals the problem of professional development psychologist, features of stages of professional development. The system of psychological training should include ideological, professional and personal level, and aim at the formation of professional consciousness, psychological culture and professionally significant personal qualities and to possess appropriate knowledge system, the technology of the practice future psychologist. We presented psychological and pedagogical means of improving the professional training of psychologists: psychological trainings, role and business games, art therapy, debates, round tables, seminars—mutual learning. Highlighted techniques of stimulating creativity of future psychologists: simulation – simulation of a certain kind of psychological activity, playing the roles of various modifications, staging, case study, brainstorming, debates and nonsimulation – problematic lectures, lecture-discussions, seminars—mutual learning. Effective for professional development of psychologists are round tables, film and video demonstration followed their psychological and pedagogical discussion, analysis and reading works of literature, bibliotherapy, videotherapy, psychodrama, creative self-expression therapy and art therapy, psychological games, discussion and analysis of individual and group counseling and psychotherapy sessions with the decision of psychological problems.

The article emphasizes the role of different types of extracurricular work in professional and personal development of future psychologists. We recommend the following types of extracurricular work as problem groups, academic circles, psychological clubs, volunteer activities. The article gives overview of psycho-pedagogical conditions of effective professional training of psychologists, that provide a combination of developmental external factors with internal desire future psychologist to personal growth.

Key words: psychologist, professional training, personal development, training, methods.

УДК 372.881.111.1

Брецько Ірина Іванівна,

кандидат психологічних наук, старший викладач,
Мукачівський державний університет

МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ШКОЛЯРІВ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглядається проблема організації самостійної навчальної діяльності школярів з іноземної мови. Проаналізовано методи організації самостійної роботи школярів під час навчання іноземної мови. Виявлено, що самостійна робота на уроках іноземної мови – це обов'язковий компонент процесу навчання і шлях активізації пізнавальної активності школярів, а її роль, зміст, тривалість, способи керівництва визначаються метою вивчення певного матеріалу, його специфікою та рівнем підготовки школярів. Визначено, що практичне значення полягає у можливості використання визначених засобів і методів, що сприяють розвитку навичок самостійної роботи учнів.

Ключові слова: самостійна робота, метод навчання, пізнавальна діяльність, навчальна діяльність, активізація.

Постановка проблеми. Одним з найдоступніших і перевірених практикою шляхів підвищення ефективності уроку, активізації пізнавальної діяльності учнів на уроці є відповідна організація самостійної навчальної роботи. Вона займає особливе місце на сучасному уроці, тому що учень набуває знань тільки в процесі особистої самостійної навчальної діяльності.

Організація самостійної роботи та керівництво нею – це відповідальна і складна робота кожного вчителя. Виховання активності й самостійності необхідно розглядати як складову частину виховання учнів. Це завдання виступає перед кожним вчителем у числі особливої важливості. [4]

Говорячи про формування в школярів самостійності, необхідно мати на увазі два тісно пов'язані між собою завдання. Перше з них полягає в тому, щоб розвинути в учнів самостійність у пізнавальній діяльності,

навчити їх самостійно оволодівати знаннями та формувати свій світогляд і друге, в тому, щоб навчити їх самостійно застосовувати набуті знання в навчанні та практичній діяльності.

За останні роки помітно зростає цікавість до самостійної роботи учнів, збільшилася увага до ролі самостійної роботи у навчальному процесі, а також ясніше позначилися методика та дидактичні засоби їх ефективного організації.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Загальнодидактичні, психологічні й методичні аспекти планування та організації самостійної роботи учнів розглядаються у роботах вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема, С.Архангельського, Т. Балицької, І. Бендер, В. Буряк, Л.Вяткіна, М. Гарунова, О. Данилова, Б. Єсіпова, І.Лясова, І. Малкіна, П. Підкасистого, О. Савченко, М.Скаткіна, Н. Шишкіної, В. Якуніна та